

УДК 347.94:949

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.1.77>

**ДОВЕДЕННЯ І ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВІ
ЗА ПОЗОВОМ МОНАХІНИ НА ЇЇ ПРОЖИВАННЯ В МОНАСТИРІ
ПІСЛЯ ПРИПИНЕННЯ ЧЕРНЕЧОГО СТАТУСУ
(У КОНТЕКСТІ ЗВЕРНЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ
ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЗА КОНСУЛЬТАТИВНИМ ВИСНОВКОМ)**

Сокалюк В.П.,
*аспірант кафедри міжнародного та приватного права
Київського університету права
Національної академії наук України,
член Ради адвокатів Одеської області
ORCID: 0009-0002-6858-8843
e-mail: vsevolodsokaluk@gmail.com*

Сокалюк В.П. Доведення і доказування в справі за позовом монахині на її проживання в монастирі після припинення чернечого статусу (у контексті звернення Верховного Суду до Європейського суду з прав людини за консультативним висновком).

У статті аналізується судова справа, яка знаходиться на розгляді у Верховному Суді (далі – ВС). Йдеться про визнання права монахині, яка втратила чернечий статус, на проживання у келії монастиря. Відповідач вказує, що згідно норм канонічного права монахиня має залишити келію, оскільки втратила свій статус. Прямих норм, які б регулювали дані правовідносини у законодавстві України не має. Автор висловлює доводи, міркування, аргументи щодо запиту ВС до ЄСПЛ та тих питань, відповіді на які потребує ВС у консультативному висновку. При вирішенні справи має застосовуватися аналогія закону та аналогія права, а не канонічне право, оскільки позивачка посилається на природне право на житло, яке отримала законно від монастиря, тривалий час проживала у келії, а тепер вона не має де жити.

Автор посилається на визначальні норми законодавства України, зокрема, ст. 11 Конституції України, ч. 2 ст. 7 Цивільного кодексу України (далі-ЦК). Згідно ч. 3 ст. 35 Конституції України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, тому вважає, що такий спір вийшов за межі канонічного спору і підлягає розгляду судами України згідно ч. 3 ст. 124 Конституції України. У даному випадку відносини слід кваліфікувати за Житловим кодексом України (далі-ЖКУ), який із зрозумілих причин не кваліфікує умови проживання в монастирях, оскільки церква відокремлена від держави, тому суд при розгляді цієї справи слід застосовувати аналогію закону. У контексті можливості застосування судом аналогії закону, тобто ст. 116 ЖКУ варто звернути увагу на положення цієї норми про правила «соціалістичного співжиття». Не зважаючи на всю парадоксальність такого порівняння, такі правила можуть бути сприйняті подібними до правил релігійного співжиття монахів, оскільки як перші, так і другі диктують моральні засади спільного проживання, правила поведінки, відношення до оточуючих тощо. Тому недотримання правил співжиття, які встановлюються правилами і канонічними нормами, можуть розцінюватися як достатня підстава для виселення монахині без надання іншого житлового приміщення. На прикладі даної справи продемонстрована відмінність між доказами та доводами, доказуванням та доведенням як інститутами цивільного процесу. Останній зводиться до розумової діяльності суду та учасників справи з висловлення доводів, думок, міркувань, аргументів щодо обставин справи та доказів, які подані на їх підтвердження.

Ключові слова: аналогія закону, аналогія справа, докази, доводи, доказування, доведення, суд, учасники справи, судочинство, цивільна справа, спірні відносини, судові рішення, Європейський суд з прав людини.

Sokaliuk V.P. Evidence and substantiation in the case of a nun's claim for her residence in a monastery after the termination of her monastic status (in the context of the Supreme Court's appeal to the European Court of Human Rights for an advisory opinion).

The article analyzes a court case pending in the Supreme Court. It concerns the recognition of the right of a nun who has lost her monastic status to live in a monastery cell. The defendant indicates that according to the norms of canon law, the nun must leave the cell, since she has lost her status. There are no direct norms regulating these legal relations in the legislation of Ukraine. The authors express arguments, considerations, and arguments regarding the Supreme Court's request to the ECHR and those questions to which the Supreme Court requires answers in an advisory opinion. When deciding the case, analogy of law or analogy of law should be applied, and not canon law, since the plaintiff refers to the natural right to housing, which she received legally and lived in the cell for a long time. The authors refer to the defining norms of Ukrainian legislation, in particular, in Art. 11 of the Constitution of Ukraine, Part 2 of Art. 7 of the Civil Code of Ukraine. According to Part 3 of Art. 35 of the Constitution of Ukraine, the church and religious organizations in Ukraine are separated from the state, therefore it is believed that such a dispute has gone beyond the boundaries of a canonical dispute and is subject to consideration by the courts of Ukraine in accordance with Part 3 of Article 124 of the Constitution of Ukraine. Therefore, in this case, the relationship should be qualified according to the Housing Code of Ukraine, which for obvious reasons does not qualify the conditions of living in monasteries, since the church is separated from the state, therefore, when considering this case, the court must apply the analogy of the law. In the context of the possibility of the court applying the analogy of the law, i.e. Article 116 of the Housing Code of Ukraine, it is worth paying attention to the provisions of this norm on the rules of "socialist cohabitation". Despite all the paradox of such a comparison, such rules can be perceived as similar to the rules of religious cohabitation of monks, since both the former and the latter dictate the moral principles of living together, rules of behavior, attitude towards others, etc. Therefore, failure to comply with the rules of cohabitation, which are established by the rules and canonical norms, can be regarded as a sufficient basis for evicting a nun without providing her with another living space. The example of this case demonstrates the difference between evidence and arguments, proof and substantiation as institutions of civil procedure. The latter is reduced to the mental activity of the court and the participants in the case to express arguments, opinions, considerations, arguments regarding the circumstances of the case and the evidence submitted to confirm them.

Key words: analogy of law, analogy of the case, evidence, arguments, substantiation, substantiation, court, participants in the case, legal proceedings, civil case, disputed relations, judicial decision, European Court of Human Rights.

Постановка проблеми обумовлена необхідністю вдосконалення цивільного процесуального законодавства України, зокрема, таких основоположних його інститутів як "докази" та "доказування". Але як свідчить аналіз ст. 129 Конституції України [1] та статей 12, 43, 81, 372, 382, 402, 405 Цивільного процесуального кодексу України [2] (далі-ЦПК) у них застосовуються такі поняття як "доводи", "доведення", "аргументи", "міркування". Як показує аналіз судової практики та праць деяких вчених, які займаються дослідженнями доводів та доведення нині існує нагальна потреба у продовженні опрацювання цих інститутів, зокрема, крізь призму судової практики, формування сторонами доводів та здійснення доведення певних обставин при розгляді цивільних справ, а також обґрунтування судових рішень. Доцільність такої праці теоретиків є особливо актуальною при застосуванні судом аналогії закону чи аналогії права і такі наукові дослідження є орієнтирами для практиків.

Метою статті є демонстрація, на прикладі актуальної судової практики необхідності розкриття сутності понять "доводи", "доведення", які мають застосування у нормах ЦПК і відмежування їх від понять "докази" та "доказування" як у науці цивільного процесу, так і в цивільному судочинстві. Уявляється доцільним підтвердити, що належне вирішення судом цивільних справ залежить не тільки від наявних у справі доказів, а й висловлених сторонами доводів, міркувань, аргументів щодо обставин справи, на які вони посилаються як на підстави своїх вимог та заперечень і мають бути сприйняті та взяті судом до уваги при вирішенні ним справи.

Стан опрацювання. Доказам та доводам, доказуванню та доведенню, їх сутності зокрема, у порівняльному аспекті, присвячували свої праці такі вчені як Цюра Т.В. [3], Фурса С.Я., Фурса Є.І. [4], Кучер Т.М. [5]. У контексті тематики, якій присвячена дана стаття вчені Фурси С.Я., Фурси Є.І.

[6] досліджували саме зміст запиту Верховного Суду (далі – ВС) до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) щодо надання консультативного висновку, який необхідний для розгляду касаційної скарги. Автор даної статті вважає доцільним розглянути наведену справу в контексті різних підходів до її вирішення, тобто оперувати такою складною матерією як аналогія закону чи праву і аналізувати доводи для вирішення спірної ситуації на користь однієї або іншої сторони. Тому вважаємо доцільним попередньо у статті висловити свої доводи, міркування, аргументи щодо поставлених ВС у запиті питань.

Виклад основного матеріалу. Не дивлячись на вказані вище наукові праці вчених щодо інститутів “доводів” та “доведення”, вагомим аргументів на користь доцільності їх більш скрупульозної регламентації в ЦПК, інші науковці продовжують вважати терміни “докази” та “доказування” синонімами термінів, відповідно, “доводи” та “доведення». Але для кваліфікації дій учасників цивільної справи в усіх проявах їх специфіки, вважаємо доцільним проаналізувати відмінності доказів і доказування від доводів та доведення як елементів розумової діяльності суду, учасників справи. При дослідженні та аналізі сторонами доказів вони висловлюють щодо них аргументи, міркування, доводи, а суд за своїм внутрішнім переконанням надає остаточну оцінку доказам, наданим сторонами та висловленим ними аргументам, на яких ґрунтуватиметься його рішення.

Влучним для аналізу такої діяльності є приклад судової практики, де має місце звернення ВС до ЄСПЛ на предмет надання останнім консультативного висновку щодо застосування статей 6, 8, 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що передбачено Протоколом № 16 до Конвенції. Таке звернення ВС до ЄСПЛ цікаве тим, що в ньому докази і доказування відіграють не таку й вже важливу роль, оскільки основним проблемним питанням вважається тлумачення ЄСПЛ певної, не передбаченої законодавством України, ситуації.

Фабула справи зводиться до того, що монахиню позбавили її чернечого статусу і на цій підставі унеможливили їй проживання в келії монастиря. При цьому, позбавлення статусу монахиня не оскаржує в суді, а вважає, що має право на користування келією у приміщенні монастиря, де вона була зареєстрована за згодою Релігійної організації як власника житлового приміщення, і тривалий час там проживала. Позивачка зазначила, що не може потрапити до приміщення через заміну замків і дій представників монастиря, тоді як іншого житла не має. Тобто позивачкою ці три перелічені обставини включені до предмету доведення.

Релігійна ж організація просила визнати, що позивачка втратила право користування вказаним приміщенням, посилаючись на припинення її чернечого статусу та канонічні норми. З позиції відповідача в даному випадку спір стосується застосування норм канонічного права, і згідно яких при втраті чернечого статусу остання має залишити територію монастиря і, відповідно, келію, оскільки вона втратила право на проживання.

Отже, прямих норм у законодавстві України, які б конкретно регулювали дані правовідносини не має. Тому автор вважає, що при вирішенні цієї справи має застосовуватися аналогія закону та/чи аналогія права (ч.9 ст. 10 ЦПК). Вважаємо, що канонічне право в даному випадку мало б застосовуватися, якщо б колишня монахиня оскаржувала дії щодо позбавлення її чернечого статусу, а не посилалася на природне право на житло як колишня монахиня і особа, яка тривалий час на законних підставах користувалася келією. На нашу думку, при вирішенні цієї справи, при застосуванні аналогії закону чи аналогії права, саме «доведення» має вирішальне значення.

Спробуємо підійти до вирішення цієї ситуації з визначальних норм українського законодавства. Так, у ст. 11 Конституції України встановлено, що держава сприяє розвитку ... традицій, а також розвитку релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. З такого перфорованого цитування норми випливає, що держава має поважати релігійні традиції. Але з ч. 2 ст. 7 ЦК [7] випливає, що звичай, що суперечить договору або актам цивільного законодавства, у цивільних відносинах не застосовується.

В той же час, за ч. 3 ст. 35 Конституції України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави. Проте такий спір вийшов за межі канонічного спору хоча б тому, що громадянка України звернулася до суду загальної юрисдикції. Такий спір, безумовно, підлягає розгляду судами України, оскільки до цього спонукає ч. 3 ст. 124 Конституції України, а саме: «Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір...». Тому, в даному випадку, відносини слід кваліфікувати за ЖКУ [8], який із зрозумілих причин не кваліфікує умови проживання в монастирях. Тому при вирішенні такого спору суд має застосовувати аналогію закону. Звернемо увагу на той аспект, що норми ЖКУ до цих пір мають присмак пострадянського сприйняття правовід-

носин, де домінуючу роль відігравали соціальні пріоритети і ті зобов'язання, які держава так і не виконала щодо певних категорій громадян. Так, після набуття Україною незалежності виявилось, що певні категорії працівників по двадцять і більше років жили у гуртожитках і за цей час їм не надали квартири, вони навіть втратили правові зв'язки з підприємствами, які надавали кімнати або ліжка у таких гуртожитках. Коли ж гуртожитки, які входили до структури певних підприємств та установ, почали приватизуватися, то виникла проблема з виселенням колишніх працівників або приватизацією цими працівниками кімнат в гуртожитках.

Дані відносини дуже наближені до сприйняття відносин у монастирях, оскільки так колишня монахиня як і значна частина жильців гуртожитків перестали перебувати у відносинах з тими особами, які виділили їм відповідні приміщення для проживання і де вони тривалий час працювали. Але *кардинальна відмінність* між такими відносинами полягає в тому, що держава мала зобов'язання перед працівниками, які тривалий час і на законних підставах користувалися житловою площею. Наближеність таких відносин зумовлена тим, що як і в монастирях кімнати гуртожитків мали спільні місця користування, а саме: кухні та сантехнічні кімнати тощо. У ст. 6 ЖКУ встановлено, що слід розмежовувати службові житлові приміщення і гуртожитки. Однак розмежування таких приміщень можна провести лише за актами, згідно яких такі приміщення кваліфікуються їх власниками. Іноді службове житло відрізнялося більшою комфортністю, оскільки працівникам виділялися відокремлені однокімнатні квартири, але весь будинок нагадував саме гуртожиток і доволі часто мав відповідну або подібну назву. В той же час, за правилами ст. 110 ЖКУ допускається виселення громадян з наданням їм іншого благоустроєного жилого приміщення, коли вони належать до державного і громадського житлового фонду. Але щодо житлових приміщень, які належать до сфери приватної власності у ЖКУ нічого не сказано. В той же час, ч. 1 ст. 114 ЖКУ передбачається, що виселення може відбуватися з наданням іншого жилого приміщення навіть у зв'язку із звільненням за власним бажанням без поважних причин, порушення трудової дисципліни або після вчинення злочину. Однак, це стосується підприємств, установ, організацій найважливіших галузей економіки України, які надали жиле приміщення. Релігійні ж організації до таких підприємств не можна прирівнювати і аналогія в цій ситуації не доречна через те, що такі підприємства були державними, тому держава й забезпечувала їх працівників житлом. Але варто звернути увагу на той аспект, що у ст. 116 ЖКУ перелічені випадки виселення *без надання громадянам іншого жилого приміщення*, у разі, якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично руйнують чи псують жиле приміщення, або використовують його не за призначенням, або систематичним порушенням правил соціалістичного співжиття роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявились безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших заінтересованих осіб провадиться без надання іншого жилого приміщення.

У контексті можливості застосування судом аналогії закону варто звернути увагу на положення цієї норми про правила «соціалістичного співжиття». Не зважаючи на всю парадоксальність порівняння, такі правила можуть бути сприйняті подібними до правил релігійного співжиття монахів, оскільки як перші, так і другі диктують моральні засади спільного проживання, правила поведінки, відношення до оточуючих тощо. Тому недотримання правил співжиття, які встановлюються правилами і канонічними нормами, можуть розцінюватися як достатня підстава для виселення монахині без надання іншого житлового приміщення. Тобто у ЖКУ акцент зроблений на взаємовідносинах працівників та підприємств, які виділяли житло для проживання. Саме ця *об'єднуюча риса доводить* схожість порівнюваних норм і ситуації, яка аналізується у контексті можливості застосування судом аналогії закону.

Щодо можливості застосування судом аналогії права при вирішенні цієї справи звернемо увагу, що у зверненні ВС зроблене посилання на декілька норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [9], тому їх варто проаналізувати.

Так, у ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод передбачається свобода змінювати релігію, сповідувати свою релігію під час богослужіння тощо. При цьому, у ч. 2 цієї ж норми зроблене істотне застереження, що відповідна свобода сповідувати свою релігію підлягає обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. На останню частину наведеної вище норми звернемо особливу увагу, оскільки в ній криється духовна складова монастирів – єдність віри і можливості спільно

виконувати духовні обряди, які мають відповідати традиціям, що встановлені століттями в монастирях та знайшли своє відбиття у канонічних нормах.

Наведене надає нам можливість говорити про спільне проживання монахів як одновірців в монастирях і за правилами, які встановлені в даному монастирі. Тому ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод слід сприймати як потенційну можливість будь-якої людини створювати власну релігію, створювати обряди, молитися за власними правилами, навіть створювати на законних підставах монастирі або інші утворення, але в такому разі така людина має знайти єдиновірців, які на добровільних засадах поділятимуть відповідні переконання і згодні будуть спільно проживати, вести господарську та іншу діяльність за встановленими такою особою правилами тощо. Тобто в даному випадку ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод надає певні релігійні права особі, але встановлює обмеження, що особа вправі діяти за власними релігійними та іншими переконаннями до тих пір, доки не будуть порушуватися права інших осіб. При цьому, ст. 35 Конституції України регламентує відповідні відносини і встановлює, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Більше того, саме у ч. 2 ст. 35 Конституції України підкреслюється, здійснення права на релігійну діяльність може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Тому посилення у зверненні ВС на ст. 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, на нашу думку, некоректне через те, що Конституція України є основним законом України і, відповідно, вона є вищим актом в Україні ніж міжнародна конвенція. Тому правовідносини слід кваліфікувати за Конституцією України. Крім того, порівнювані норми дуже схожі, а це доводить високий рівень Конституції України і правильний шлях вирішення цієї ситуації шляхом звернення до Конституційного Суду України.

В той же час, в аналізованій правовій ситуації монахиня погодилася проживати в монастирі за встановленими в ньому правилами і саме тому вона отримала право на проживання у ньому, де й була зареєстрована. Загальновідомо, що реєстрація – це фіксування місця проживання особи за згодою власника. Але умови проживання в монастирі мають визначатися статутом релігійної організації, з якими вона погодилася при отриманні відповідного статусу і місця проживання в келії. Тобто, вона погодилася з регламентацією умов її проживання в келії канонічним правом. А при втраті чернечого статусу вона мусить звільнити келію. Проте вона не виконала такого обов'язку, тому їй були створені перешкоди у користуванні нею келією.

Дійсно, якщо підходити до розв'язання цієї ситуації з формальних підстав, то суд може вимагати від відповідача надати письмову згоду монахині на погодження із умовами перебування в монастирі, стверджену її підписом. Однак, той факт, що монахиня тривалий час перебувала в монастирі *доводить* ту обставину, що вона усвідомлювала умови проживання, виконувала свої обов'язки та користувалася відповідними правами. Тому згода на виконання умов проживання в келії впливає з наведених обставин. Тобто формальні вимоги до подання доказів можуть бути спростовані за допомогою певних аргументів і доводів, які властиві канонічному праву. Зокрема, обряд постригу в монахи не має формального характеру, оскільки домінує духовний.

Отже, вимоги до формалізації не властиві релігійним установам, оскільки в них домінують інші підходи. Зовсім інша річ, коли обставини проживання в монастирі певною мірою суперечать чинному законодавству, оскільки праця в монастирі ненормована і не підпорядкована Кодексу законів про працю України [10] (далі – КЗпрП), цілібат є обов'язковим для монахів, а це суперечить й ст. 49 Сімейного кодексу України [11] (далі – СК), де гарантується право на репродуктивну функцію. Однак, остання норма спеціальна і розташована у главі 6 СК, яка має назву «Особисті немайнові права та обов'язки подружжя». Отже, ця норма стосується сімейних, а не «зовнішніх» відносин, тобто відносин не з членами сім'ї. Інша річ, що монахині погоджуються на це добровільно і ці правила для них стають обов'язковими, хоча багато хто з юристів може підіймати питання про те, що це незаконні вимоги і вони не повинні застосовуватися. З великою долею ймовірності можна припустити, що в монастирях передбачені й спеціальні види покарання за порушення встановлених для монахів та монахинь обов'язків, які не передбачені чинним законодавством. Але тут кардинально питання має стояти про те, а чи є скарги на порушення прав людини в таких відносинах? Так, монастирі існують століттями і там люди знаходять прихисток,

сенс життя, тому не потрібно світським людям втручатися в ту сферу правовідносин, в якій вони не мають ні досвіду, ні відповідних знань, ні поваги до віруючих людей.

Розглянемо вирішення цієї справи й під іншим кутом зору, а саме: як можливість застосовування судом аналогії закону чи аналогії праву. Ні для кого не секрет, що є випадки, коли окремі люди дарують релігійним організаціям квартири або інше дорогоцінне майно. Припустимо, що такий дарунок робиться перед тим, як особа отримує статус монаха або монахині. Отже, в такому випадку, відбувається, фактично, укладення сторонами договору міни квартири на життєве проживання в монастирі, оскільки в особи не залишається іншого житла. Таку мету переслідуватиме особа, яка має намір набути чернечий статус, а монастир влаштовуватимуть такі умови.

Очевидно, що багато хто з правників таке припущення будуть критично аналізувати на предмет формальних вимог до договору довічного утримання (догляду), проживання, міни, включаючи нотаріальний порядок їх посвідчення тощо, оскільки такі види договорів стосуватимуться об'єкту нерухомості або вартості дарунку, що вимагає, як мінімум, письмової форми договору. Але підняте питання ми розглядаємо *гіпотетично*, щоб додатково перевірити потенційну позицію щодо обов'язку монастиря надати житло або компенсацію за тривалу працю у монастирі або за подароване майно тощо. Навіть такий підхід *доводить*, що договір дарування не можна розірвати через багато років після його укладання (п. 5 ч. 2 ст. 258 ЦК України). Аналогічний підхід має бути застосований і за ст. 233 КЗпрП України, оскільки особа вправі вимагати заробітну плату, як правило, не більше як за три місяці Тобто робота в монастирі входить до певного способу життя монаха і саме тому, вона не кваліфікується за нормами КЗпрП. Отже, на істотну компенсацію в таких відносинах розраховувати не можна.

Тому розглядаючи такі ситуації з позиції законодавця у відповідних цивільних і трудових правовідносинах можна дійти висновку, що добровільна згода людини на певні обмеження не може розцінюватися як підстава для відшкодування завданої їй шкоди. Абсолютно інше тлумачення ситуації наставатиме, якщо людина примусово утримувалася в монастирі, а до цього її позбавили майна і примушували до праці... На жаль, спроби окремих осіб повернутися до періоду рабовласництва існують, але до подібних ситуацій слід ставитися як до надзвичайних і покарання має бути суворим. Коли ж певна спільнота людей хоче жити по законах божих, за встановленими правилами, то не варто втручатися в ці відносини до тих пір, доки не буде заяви хоча б від однієї особи про порушення її прав шляхом застосування примусових заходів до праці без винагороди тощо.

При цьому, варто релігійні організації і відповідні релігійні споруди сприймати й з позицій права власності на них. Багато релігійних споруд було збудовано століття назад, тому вони мають сприйматися як такі що належать відповідним релігійним об'єднанням, а не релігійним громадам. В той же час, коли релігійна споруда збудована за період незалежності України, то вона має розцінюватися як така, що належить територіальній громаді або певному засновнику. Аналогічні, на нашу думку, підходи мають застосовуватися й до монастирів, які були засновані за певними правилами, які не можуть бути змінені світською владою, якщо не буде визнано порушення вимог законодавства при функціонуванні монастиря. Отже, якщо монах виступав співзасновником монастиря, вкладав в нього кошти, то він набуватиме подвійний статус, тому при його виключенні зі складу співзасновників і позбавленні чернечого статусу він вправі вимагати повернення вкладених коштів.

Дійсно, після тривалого перебування в монастирі людина опинилася в скрутній ситуації, коли їй не має де жити, в неї не має фінансових накопичень тощо. Але, апіорі, доволі багато людей втрачають житло, роботу та залишаються без фінансової підтримки не після перебування в монастирі, а в силу фінансових криз, під час війни внаслідок евакуації та/або руйнування належного їм майна, через власні правові помилки з вибором способу розпорядження належним майном або при виборі обдарованого тощо. Тому це соціальна проблема, яку має вирішувати держава. Припустимо, людина тривалий час проживала в готелі, а потім в неї закінчилися гроші, то чи можна наполягати на тому, щоб власник готелю визнав право на проживання такої людини в готелі? Тобто стан матеріальної безпорадності є характерним й для осіб, які звикли жити за чужий рахунок і при втраті годувальника вони опиняються у важкому матеріальному стані. Автору відомий випадок, коли жінка до 35 років ні де жодного дня не працювала, а «шукала себе» і утримувалася батьками. При втраті спочатку матері, потім батька вона опинилася у безпорадному стані. В такому випадку вона нічого кращого не знайшла, як продати квартиру, оскільки не було засобів для існування, а потім опинилася і без грошей, і без квартири на вулиці... Тому варто визначити, що

монастир – це один способів знайти себе в житті і вирішити, як жити надалі ..., знайти дах над головою на певний час, але життя в монастирі в якості монахині диктує певні правила поведінки. Інший досвід підказує, що при помилці у виборі і в аналогічних ситуаціях люди стають на шлях злочинності або перетворюються на безхатків...

Варто звернути увагу й деяку провокаційність вимоги позивачки – колишньої монахині до монастиря про надання їй права на проживання в келії. Така провокаційність вимоги обумовлюється тим, що: у проханні не встановлено терміну і умов такого проживання, тобто має місце необмежений строк такого проживання, виходить позитивний і абсолютна свобода в поведінці як під час перебування в монастирі, так і поза ним.

Якщо ж судом буде визнане безумовне право на проживання колишньої монахині в монастирі, то неодмінно виникнуть побічні наслідки – проживання в келії її чоловіка та дітей. Отже, рано чи пізно монастир перетвориться на гуртожиток з відповідними наслідками, про що говорилося раніше. А це призведе до втрати духовного єднання всіх монахів і мети такого спільного проживання. Банально, але реальні відносини щодо проживання особи, яка немає чернечого статусу в монастирі будуть підпорядковані нормам ЖКУ. Отже, особа вправі запрошувати до себе гостей, слухати будь-яку музику до 23 години, вживати алкоголь, палити тощо. Тобто не можна на особу, яка не має чернечого статусу, покласти обов'язки властиві монахам і суд в такому разі не вправі переходити відповідну межу. Інакше, слід буде визнати, що на громадянку покладають обов'язки монахині, а це суперечитиме свободі її поведінки. Тому навіть з цієї позиції важко прийти до висновку, що суд вправі визнати право на проживання в монастирі колишньої монахині.

Це питання дуже складне і багаторівневе, оскільки в Україні існує не один монастир однієї релігійної організації, а в багатьох релігійних організаціях існують монастирі. Коли ж судом буде ухвалене рішення щодо однієї колишньої монахині і правильність цього рішення буде підтверджена ЄСПЛ, то наступні відносини будуть тлумачитися за «шаблоном» вирішеної справи. Тому небезпека стосується не окремо взятого монастиря, а всіх монастирів в Україні. На нашу думку, монастирі – це не благодійні організації, хоча доволі часто такі особи й надають матеріальну допомогу нужденним, але і не виховна установа, а це братство на основі сповідання певної релігії, хоча у цьому братстві й існує своя ієрархія. Тому варто усвідомлювати, що вхід і вихід з монастиря мають бути вільними, а перебування в монастирі – це певне випробування віри і обмеження власних бажань тощо. Отже, не всі здатні витримати такі обмеження власної волі і бажань, але це не привід для звинувачень в бік монастирів, якщо інше не буде доведено в суді...

Тому до розв'язання цієї ситуації можна знайти багато підходів. Авторська ж позиція зводиться до того, що втручання з боку держави і, зокрема, суду в релігійні питання має бути мінімальним і адекватним тій ситуації, яка склалася. Не можна, виходити лише з одного критерію, що людині не має де жити і в цьому випадку слід зобов'язати власника приміщення, у якому останнім часом проживала така особа, до надання їй житла позитивно.

Тому пропонується цю проблемну ситуацію широко і публічно обговорювати правникам, оскільки вирішення однієї справи на такому високому правовому рівні як ВС та ЄСПЛ призведе до найбільш стабільної практики і відповідне рішення застосовуватиметься при вирішенні інших – подібних справ. Однак, нестандартні суспільні відносини потребують уважного ставлення з боку суспільства і органів влади. Наприклад, в Ізраїлі існують такі об'єднання громадян як кібуци, які можна порівняти з колгоспами, але ж ні хто не бореться з такими утвореннями, хоча закладені в їх діяльності принципи не відповідають інтересам більшості громадян Ізраїлю. Але ж ні хто не змушує людей йти працювати в кібуци...

Тому при розгляді даної справи мають застосовуватися різноманітні аналогії, включаючи, строк для пошуку колишньою монахиною житла та роботи, які здатні будуть забезпечити її всім необхідним. Багато провідних країн світу влаштовує для подібних соціально незахищених верств населення притулки, де особи можуть переночувати.

Звісно, в даній статті неможливо проаналізувати всі норми ЖКУ, які потенційно можуть бути застосовані до зазначених відносин, включаючи, ст. 125 ЖКУ. Але підходи до вирішення цієї ситуації залежатимуть від тих доводів і аргументів, які будуть озвучені сторонами в суді. Тому фахівцям варто обмінюватися аргументами, доводами на користь позиції однієї або іншої сторони і очікувати рішення суду.

Висновки. Розглядувана Верховним Судом справа, в якій він звернувся за консультативним висновком до ЄСПЛ, зводиться до визначення критеріїв, за якими слід вирішити таку справу,

оскільки конкретної регламентації такі відносини в українському законодавстві не мають. Тобто в такій справі слід провести величезну роботу з аналізу різноманітних доводів, а не доказів. Отже, акцент в цій справі слід ставити не на доказуванні як процесуальній діяльності суду щодо операцій з доказами, а на доведенні як розумовій діяльності суду та учасників справи. Саме тому ЄСПЛ, прийнявши такий запит до свого провадження зажадав почути остаточну позицію сторін – доводи, а не подання йому доказів перед наданням висновку.

В справах, де використовується аналогія закону чи аналогія права домінує процес доведення, має формуватися предмет доведення, а не доказування. Тобто процес доказування базується на відповідному предметі, але в деяких категоріях справ потрібно спочатку сформулювати ті обставини, на підставі яких може бути вирішена справа за певною аналогією. При формуванні предмету доведення потрібно зважувати не стільки докази, скільки аргументи на користь:

- розв’язання ситуації в даний (конкретний) момент і щодо заявлених доводів сторін;
- простежувати наслідки дії відповідного рішення суду в часі і за колом осіб, щоб при вирішенні конкретної справи на підставі висловлених доводів не прийти до її неправильного вирішення.

Рішення по розглядуваній справі дуже важливе, оскільки воно торкається не стільки норм канонічного права, скільки правового устрою монастирів в Україні і може стосуватися значної кількості монахів та монахинь України. Варто визнати, що келія в монастирі – це спеціальний вид житлової площі, який може використовуватися монахами, а для значної кількості інших громадян «такий стиль мінімалізму» буде неприйнятний для тривалого постійного проживання, оскільки передбачає спеціальні умови проведення часу в молитвах, в роботі і замкненому колі співрозмовників та єдиновірців.

Підходів до вирішення цієї ситуації може бути багато. Але вважаємо доцільним їх обговорювати до ухвалення судом рішення, щоб певна некоректність правової позиції при захисті прав та інтересів осіб не могла вплинути на права інших осіб, які не є учасниками даної життєвої ситуації. Так, посилення на канонічне право при його значимості для віруючих, не може застосовуватися в широких межах щодо тих осіб, які втратили чернечий статус, зокрема, щодо права колишньої монахині на житло у монастирі. Тому правова позиція відповідача може призвести до програву справи та вплинути на долю інших монастирів в Україні у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
3. Цюра Т.В. Понятійний апарат та аналіз джерельної бази інституту доказів у цивільному процесі. В кн. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази і доказування у цивільному процесі: науково-практичний посібник. Київ, Видавець Фурса С.Я. КНТ, 2005. С. 7–22.
4. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Процес доказування та процес доведення, їх співвідношення. В кн. Цивільний процес. Академічний курс: підручник. / за заг ред. доктора юридичних наук, професора С.Я. Фурси. Київ, Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. С. 361–365.
5. Кучер Т.М. Теорія доведення в цивілістичному процесі: автореф. дисер. доктор. юрид. наук (12.00.03). Київ, 2017. 40 с.
6. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Звернення Верховного Суду до Європейського суду з прав людини за наданням консультативного висновку: актуальні питання адвокатської діяльності. В кн. Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє. Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (14 листопада 2025р. м. Одеса). Одеса "Юридична література", 2025. С. 43–48.
7. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
8. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 р. № 5464-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.
9. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.